

Artur Marcin Lorek

Wyższa Szkoła Pedagogiki i Administracji im. Mieszka I w Poznaniu

Maciej Górny

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Czas w polityce społecznej. Polityka senioralna miasta Poznania

1. Wstęp

Czas nie jest wyłącznie zjawiskiem fizycznym, będącym przedmiotem zainteresowań nauk ścisłych, gdyż daje przestrzeń choćby do interpretacji psychologicznych, socjologicznych czy analiz ekonomicznych (Lahat, Sened 2019, s. 2). Nie ulega wątpliwości, że można i należy uczyć się radzenia z czasem (jako konstrukcją psychologiczną) w ujęciu subiektywnym (rozumianym jako dzienny wydatek czasu), jak i obiektywnym stanowiącym własną percepcję wykorzystania czasu (Boniwell, Osin 2015, s. 88). W ramach badań nad czasem funkcjonuje rozbudowany aparat pojęciowy, a badacze używając takich kategorii jak: „postawa czasowa”, „perspektywa czasowa”, „orientacja czasowa”, „percepcja czasu”, „poczucie czasu”, „subiektywne doznania w czasie”, by badać m.in. świadomość upływu czasu jednostek, reakcji na ramy czasowe (przeszłe, teraźniejsze, przyszłe) oraz preferencje ram czasowych (Duncan 2008, s. 23-24).

Zmieniające się społeczeństwa ponowoczesne wymagają innowacji w zakresie polityki społecznej, gdyż zmiany społeczne, demograficzne, po-

lityczne tworzą nowe wyzwania i przestrzeń do realizacji polityk publicznych. Lihi Lahat i Itai Sened wprost wskazują, że: „Zwracając większą uwagę na wykorzystanie czasu decydenci mogą poprawić dobrobyt jednostek i społeczeństw. Czas jest najważniejszym zasobem jaki mamy, a sposób, w jaki go wykorzystujemy, wpływa na nasze samopoczucie” (Lahat, Sened 2019, s. 1). Badania nad dobrostanem oraz wykorzystaniem czasu mają bardzo rozbudowaną literaturę, jednak rzadko spotyka się treści, które dotyczyłyby tych zagadnień jednocześnie (Ibidem 2019, s. 2). Czas zegarowy, który zdominował nasze myślenie polityczne, społeczne, kulturowe, ekonomiczne wpłynął również na relacje społeczne, a my doceniamy w szczególności te momenty, gdy uwalniamy się od „cienia zegara”. Badacze w kontekście relacji społecznych skupiają się na cyklach czasu, które nie tylko są miarą trwania, ale i jakości, a więc determinują poziom naszych doświadczeń oraz ocenę relacji i interakcji społecznych (Gregory 2015, s. 41). Czy badania nad wykorzystaniem czasu mogą prowadzić do implementacji polityk społecznych podnoszących zadowolenie z życia? Celem niniejszego jest próba odpowiedzi na to pytanie przez pryzmat polityki senioralnej miasta Poznania, która rysuje się jako zestaw kompleksowych usług społecznych, zaprojektowany i wdrażany w odpowiedzi na rosnące zapotrzebowanie na dotychczas niestandardowe, ale zinstytucjonalizowane formy pomocy. W tym celu, autorzy wskażą na dwa wymiary funkcjonowania polityki senioralnej w Poznaniu: wymiar oddziałujący bezpośrednio na czas osób w podeszłym wieku i zapewniający im szereg zajęć oraz wymiar pośrednio oddziałujący na gospodarkę czasem.

2. Czas a polityka społeczna

Czas ma niebagatelne znaczenie dla polityki społecznej, gdyż wpływa na jej funkcjonowanie i skuteczność. Jednocześnie ujmowany był przez

lata po macoszemu, gdyż wydaje się pojęciem jednowymiarowym, zrozumiałym dla każdego w podobny sposób. Badacze skupiali się głównie na samej polityce, a nie kontekstach, w których ona funkcjonuje (Fitzpatrick 2004, s. 2)¹. Nie zmienia to faktu, że państwa oraz instytucje powinny podjąć się realizacji polityk czasu, które mogą niwelować nierówności społeczne i prowadzić do realizacji zasad sprawiedliwości społecznej (Ibidem, s. 33). Jednak badania nad dobrostanem skupiają się dziś głównie na czynnikach socjo-demograficznych (płeć, wykształcenie, miejsce zamieszkania) oraz ekonomicznych (dochody, wysokość i dynamika PKB) i ich wpływie na poziom subiektywnego dobrostanu. Wydaje się, że w ramach tych rozważań warto również zastanowić się, w jaki sposób instytucje mogą wpływać na wykorzystanie czasu obywateli, by czynić ich bardziej zadowolonymi z życia (Lahat, Sened 2019, s. 3). Przedmiotem analiz w tym kontekście są głównie:

- Czas pracy zawodowej;
- Czas opieki, tj. nieodpłatnej pracy poświęcony m.in. na utrzymanie domu, opiekę nad dziećmi, opiekę nad starszymi;
- Czas osobisty – czas wolny i czas poświęcany na opiekę osobistą (Lahat, Sened 2019, s. 2).

¹Przykładem może być teoria obywatelstwa Thomasa H. Marshalla, która stanowiła pierwsze dynamiczne ujęcie tego pojęcia i wzbudziła szeroką dyskusję nad jego rozumieniem. Jak pisał: „Zachowam się jak prawdziwy socjolog, jeśli rozpocznę od stwierdzenia, że status obywatela można podzielić na trzy podstawowe elementy. Prawdę mówiąc, podział ten jest bardziej podyktowany przez historię aniżeli przez logikę systematycznej analizy. Te trzy podstawowe elementy składające się na status obywatela to prawa obywatelskie, prawa polityczne i prawa socjalne” (cyt. za: Kowalska 2013, s. 79-80). Autor nie odnosił się jednak w żaden sposób do kategorii czasu. Tony Fitzpatrick doszukuje się źródeł podziału wskazanego przez T.H. Marshalla w zmianie koncepcji i postrzegania czasu (Fitzpatrick 2004, s. 3). Pokazuje to, że złożoność pojęcia czasu w naukach społecznych, a potwierdzeniem niech będą liczne ujęcia i koncepcje (Fitzpatrick, 2004; Davies, McKenzie 2002; Nowotny 1992).

Polityki państwa z całą pewnością wpływają na wykorzystanie czasu przez jednostki, zatem i łączne wykorzystanie czasu w danym społeczeństwie, a finalnie na jego dobrostan (Lahat, Sened 2019, s. 3). Badacze dostarczają szereg dowodów na słuszność tego twierdzenia, w tym: długość czasu pracy negatywnie wpływająca na dobrostan kobiet; czas opieki pozytywnie determinujący dobrostan kobiet, a negatywnie mężczyzn. Rzecz jasna inaczej poziom i rodzaj wpływu poszczególnych czynników na dobrostan wygląda w poszczególnych państwach ze względu na funkcjonujący system opieki społecznej czy wymiary kultury narodowej. Nie zmienia to jednak faktu, że takie ustalenia mogą pomóc kreować polityki dające obywatelom większe zadowolenie z życia (Lahat, Sened 2019, s. 12). Przychylić się więc można do wniosku Lee Gregory’ego, że powinniśmy dokonać odrotu od „dominacji czasu zegarowego” w każdej przestrzeni życia, gdyż przekładanie wartości kapitalistycznych na np. pracę opiekuńczą nie ma sensu. W kontekście polityki społecznej ten wymiar czasu sprowadza się do prostej konstatacji: „czas spędzony w pracy, zarabianie powoduje mniej czasu na opiekę i inne czynności; podczas gdy przeznaczenie na nie więcej czasu (...) skróci czas na zatrudnienie i wpłynie na dochód”. Dochodzi do wyboru pomiędzy ubóstwem dochodowym i ubóstwem czasowym. „Bycie ubogim w pieniądze jest znanym zjawiskiem, prostą kwestią braku wystarczającej ilości pieniędzy, aby zaspokoić własne potrzeby na jeden z wielu sposobów, które można by określić. Bycie ubogim w czas, przez analogię, polega na tym, że nie ma wystarczająco dużo czasu, aby zrobić wszystko, co trzeba” (Goodin, Rice, Bittman, Saunders 2005, s. 43). Stanowić to może przestrzeń do badań w ramach polityki społecznej, ale i realizacji polityk pozwalających na ograniczenie takich dylematów (Gregory 2015, s. 42).

W państwach o wysokim poziomie indywidualizmu kultury narodowej

(zob. Górny 2018, s. 56-57) szczególnie widać „głód czasu” który potęguje m.in. powszechność umów cywilno-prawnych, dodatkowe zarobkowanie po godzinach pracy etatowej, czy podnoszenie kwalifikacji na własną rękę w myśl koncepcji kształcenia ustawicznego. Z jednej strony skraca się średni czas tygodniowej pracy w Polsce wg danych Eurostatu (Eurostat 2020), a z drugiej strony powszechnieje bycie „ubogim w czas”. W kontekście przywołanego w powyższym akapicie pozytywnym wpływie czasu opieki na dobrostan kobiet wydaje się, że słusznym krokiem było wprowadzenie w Polsce programu Rodzina 500+, który dał szansę wielu kobietom na to, by mogły wybrać, czy chcą pracować zawodowo bez obawy o dochody (wbrew powszechnej opinii nie jest tak, że program ten wyparł kobiety z wtynku pracy; dał im on możliwość wyboru, co potwierdzają analizy wskaźników aktywności kobiet na rynku pracy). Nie jest to rzecz jasna tak, że duża ilość czasu wolnego przekłada się w każdym przypadku na wysoki poziom dobrostanu. W przypadku osób bezrobotnych może stanowić on negatywny afekt, gdyż praca zawodowa jest niezwykle istotna dla realizacji szeregu psychologicznych, fizjologicznych, ekonomicznych, moralnych potrzeb człowieka (zob. Górny 2018). Można więc w tym przypadku wskazać na zjawisko swoistej „klęski urodzaju czasu”.

Warto również, w kontekście przedmiotu niniejszych rozważań, odnieść się w tym podrozdziale do badań nad tym w jaki sposób postrzeganie ram czasowych wpływa na nasze samopoczucie. Sięgają one jeszcze I połowy XX wieku (Stolarski, Matthews, Postek, Zimbardo, Bitner 2013, s. 810) jednak to stworzone w 1999 roku przez Philipa G. Zimbardo oraz Johna N. Boyda ramy teoretyczne oraz Kwestionariusz Postrzegania Czasu (ZTPI, ang. *Zimbardo Time Perspective Inventory*) (zob. Zimbardo, Boyd 1999) zdefiniowały sposób badań subiektywnej temporalności poprzez dostrzeżenie niezależności trzech ram czasowych oraz faktu, że należy badać ich

cały horyzont. Badacze wyróżnili wówczas pięć wymiarów:

- przeszłość pozytywną,
- przeszłość negatywną,
- terażniejszość hedonistyczną,
- terażniejszość fatalistyczną,
- przyszły (Ortuño, Paixão, Janeiro 2017, s. 174).

Badania pokazują, że poszczególne wymiary niosą za sobą szereg skłonności jednostek i dla przykładu: osoby zorientowane na terażniejszość przykładały mniejszą uwagę do bezpieczeństwa seksu oraz mają skłonność do brawurowej jazdy samochodem czy nadużywania alkoholu i narkotyków. Wyższy wynik współczynnika przyszłości z kolei jest skorelowany z powszechniejszym udziałem w badaniach profilaktyki nowotworowej (zob. Duncan et al. 2008, s. 25). Subiektywny dobrostan zależy więc nie tylko od doświadczeń życiowych, ale i od tego w jaki sposób zastanawiamy się nad przeszłością. Można wspominać zdarzenia wywołując w sobie nastrój zgodny z wartościowością tego przeżycia bądź starać się dociekać jedynie związków przyczynowo-skutkowych bez ponownego ich doświadczenia (Stolarski, Matthews, Postek, Zimbardo, Bitner 2013, s. 810). P. G. Zimbardo apelował w wywiadzie udzielonym dla Gazety Wyborczej, by Polacy porzucili postrzeganie rzeczywistości z perspektywy przeszłej negatywnej, gdyż wpływa ona na niski poziom zaufania społecznego, a tym samym determinuje zarówno politykę państwa, jak i relacje społeczne (Błaszkiwicz 2013).

Powyższe oznacza, że określenie dominujących w danym społeczeństwie wymiarów postrzegania czasu, a także związanych z nimi korelatów

w postaci chęci bądź niechęci do określonych aktywności, może zwiększyć skuteczność polityk publicznych poprzez dostosowanie intensywności poszczególnych działań. Zagadnienie to wydaje się stanowić jedną z możliwych form na drodze do ukierunkowania polityk publicznych na dobrostan obywateli. Zatem, czy badania nad wykorzystaniem czasu mogą prowadzić do implementacji skuteczniejszych polityk społecznych, a w efekcie senioralnych? Wydaje się, że powinno stanowić to jeden z kierunków rozwoju instrumentarium badawczego ukierunkowanego na podnoszenie poziomu subiektywnego dobrostanu obywateli poszczególnych państw.

Badania nad wykorzystaniem czasu, rzadko odnoszą się do konsekwencji w postaci wykluczenia społecznego seniorów, którzy w wyniku erozji więzi rodzinnych potrzebują nowych form samorealizacji, a także wsparcia psychologicznego w zakresie budowania odporności na ograniczającą się mobilność fizyczną oraz potencjalne negatywne wydarzenia (zob. Cosco, Howe, Brayne 2017, s. 581-583). Zmiana rytmu życia przychodząca wraz z emeryturą wpływa również na sposób postrzegania subiektywnej temporalności i nastawienie do czasu. Skuteczna polityka senioralna stanowi może kluczową formę walki z wykluczeniem społecznym tej grupy społecznej. Przedmiotem dalszej analizy będzie znaczenie wykorzystania czasu przez seniorów dla poziomu ich subiektywnego dobrostanu, a także próba oceny skuteczności polityki senioralnej Miasta Poznania.

3. Dobrostan a polityka senioralna

Osiągnięcie wieku emerytalnego i przejście na zawodowy spoczynek stanowi dla wielu osób oczekiwaną przez lata możliwość poświęcenia się innym aktywnościom, w tym wypoczynkowi. Brakuje świadomości społecznej na temat konsekwencji, które wynikają z utraty bezpośrednich, codziennych kontaktów z osobami w pracy, jak i zmiany rytmu dnia (Royal

College of Psychiatrists, *Depresja...*). Wejście w nowe role społeczne jest bardzo trudne, a poczucie „bezużyteczności” bardzo często prowadzi do uzależnień i depresji. Seniorzy są zadowoleni ze zróżnicowanych aspektów życia na emeryturze, gdy pozytywnie oceniają relacje społeczne (które w przypadku choroby pozwalają uzyskać wsparcie), jak i spędzany czas wolny (Bonk, Retkowski 2013, s. 30). Oznacza to, że istotne jest, by budować w seniorach świadomość na temat możliwych form samorealizacji i aktywizacji społecznej. Po to, by nie zamykali się oni w „czterech ścianach”, a rozwijali np. poprzez aktywność w Uniwersytetach III Wieku. Postulować należy jak największe zaangażowanie samorządów w politykę czasu rozumianą jako stymulowanie seniorów do kreatywnego, aktywnego działania społecznego nadającego ich funkcjonowaniu nowe ramy czasowe, które pozwolą uniknąć zaburzenia struktury czasu.

Przykładem samorządu posiadającego relatywnie rozbudowaną politykę senioralną jest Miasto Poznań, czyli jedna z najszybciej starzejących się aglomeracji w Polsce (Koperski 2016). Przedstawione w kolejnej części rozważań przypadki stanowią wybrane elementy oferty kierowanej do seniorów przez wspomniane miasto. Należy je postrzegać przez pryzmat trzech, opisanych wcześniej aspektów:

- Celem polityki senioralnej jako samodzielnego wymiaru polityki społecznej jest przeciwdziałanie powstawaniu oraz niwelowanie nierówności społecznych oraz wytyczanie kierunków działań w celu urzeczywistniania zasad sprawiedliwości społecznej;
- Celem polityki senioralnej jest odpowiedź na wyzwanie wykluczenia społecznego seniorów, wywołanego erozją więzi rodzinnych, które powoduje poszukiwanie przez seniorów nowych interakcji społecznych i możliwości samorealizacji;

- Działania instytucji publicznych, polityki publiczne należy postrzegać jako skierowane na osiągnięcie rezultatów bezpośrednich (elementy oferty aktywności bezpośrednio angażujących czas seniora) oraz pośrednich (elementy oferty optymalizujące wykorzystanie czasu seniora).

Powyższe, kaskadowo wynikające z siebie aspekty stanowią swoiste zalecenia interpretacyjne, którymi należy kierować się w kolejnej części artykułu, podczas analizy przypadków.

4. Polityka senioralna Miasta Poznania

Głównym dokumentem kształtującym działania Miasta związane z najstarszymi mieszkańcami jest Polityka Senioralna Miasta Poznania na lata 2017-2021, przyjęta uchwałą Rady Miasta Poznania w 2017 roku (*Polityka...* 2017). Jak wskazują autorzy, jej „założeniem jest tworzenie warunków do rozwoju i godnego życia najstarszego pokolenia poprzez działania realizowane w szczególności w zakresie przestrzeni publicznych i budynków, transportu, mieszkalnictwa, partycypacji społecznej, szacunku i inkluzji społecznej, partycypacji obywatelskiej i zatrudnienia, komunikacji i informacji, usług społecznych i służby zdrowia” (*Osoby...* 2019).

Ujęte poniżej elementy oferty skierowanej do seniorów przez Miasto Poznań stanowią w opinii zespołu badawczego wybór najbardziej reprezentatywnych działań, ukazujących kompleksową wizję kształtowania polityki publicznej wychodzącej naprzeciw potrzebom osób starszych. W pierwszej kolejności zaprezentowane zostaną instytucje, które pośrednio lub bezpośrednio oddziałują na wykorzystanie czasu przez seniorów. W dalszej części omówione zostaną działania Miasta i jego partnerów, które pozwalają osobom starszym na aktywne i twórcze spędzanie czasu, a także optymalizujące jego wykorzystanie.

4.1. Instytucjonalne zabezpieczenie polityki senioralnej

Podstawowym forum seniorów w Poznaniu, jest funkcjonująca od 2007 roku Miejska Rada Seniorów (MRS), która ma charakter społecznego organu opiniodawczego, doradczego i – co nie mniej ważne – inicjatywnego. Zasiada w niej 15 członków, których kadencja pokrywa się z kadencją Rady Miasta Poznania. Niewątpliwie sprzyja to wspólnej koordynacji działań.

Już samo istnienie MRS jest dla seniorów formą aktywizującą i angażującą. Pozwala, w opinii autorów, na podtrzymanie aktywności umysłowej oraz zapewnia najstarszym mieszkańcom Miasta poczucie zinstytucjonalizowanej podmiotowości. W tym ostatnim aspekcie, istotne jest jedno z zadań MRS, które polega na bieżącym monitorowaniu potrzeb nobliwych mieszkańców Poznania. Rada składa również swoje propozycje do działań w perspektywie krótko- i długookresowej a także może zgłaszać swoje uwagi do aktów prawa miejscowego. Dzięki pracy MRS dochodzi również pośrednio do koordynacji rozproszonych działań i inicjatyw – zarówno na poziomie Metropolii Poznań, Uniwersytetu III Wieku, jak i pojedynczych, osiedlowych klubów seniora (*Miejska...*).

Niewątpliwie kamieniem milowym działalności Rady było powołanie przez Miasto z jej inicjatywy w I kadencji Centrum Inicjatyw Senioralnych (CIS). Centrum stało się swoistym wykonawczym przedłużeniem działań MRS oraz Miasta. CIS posiada status miejskiej jednostki organizacyjnej, powstałej „by czerpać z ich (seniorów – przyp. autora) działań inspirację, korzystać z wiedzy i doświadczenia, (...) chcąc dopomóc tej grupie społecznej w podniesieniu jakości życia i zaktywizować w taki sposób, by twórczo i z satysfakcją uczestniczyła w życiu miasta” (*O centrum...*).

Wśród działań CIS należy wyróżnić cztery inicjatywy, które w wieloaspektowy sposób oddziałują na aktywność osób starszych w Poznaniu, a tym samym przekładają się na wykorzystanie przez nich posiadanego

czasu (zarówno ilościowe, jak i jakościowe). Każda z nich obejmuje specyficzny dla siebie zakres przedmiotowy, co stanowi interesujące spektrum działań.

1. Senioralny Poznań – jest bezpłatnym miesięcznikiem informacyjnym dla seniorów. Przekazuje informacje o m.in. wydarzeniach w mieście, inwestycjach wpływających na funkcjonowanie seniorów. Zawiera również wywiady z aktywnymi reprezentantami środowiska senioralnego. Dodatkiem do każdego miesięcznika jest Tytka Seniora (*tytka* to gwarowe określenie papierowej torby, w tym przypadku należy je rozumieć jednak bardziej jako pakunek) – zbiór informacji o atrakcyjnych ofertach poznańskich instytucji i firm adresowanych do najstarszych mieszkańców miasta. Interesująca jest sieć dystrybucji miesięcznika Senioralny Poznań – można go nabyć w miejscach takich, jak Urząd Miasta Poznania, CIS, Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie, w instytucjach kultury i rozrywki, ale również w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych, Komendzie Miejskiej Policji, domach pomocy społecznej, przychodniach lekarskich, osiedlowych domach kultury, niektórych szkołach i parafiach. Seniorzy posiadający podstawowe kompetencje informatyczne i dostęp do sieci Internet mogą korzystać również z elektronicznej formy dostępu (*Senioralny...*).

W ocenie autorów artykułu zarówno zawartość miesięcznika, jak i kanały jego dystrybucji wychodzą naprzeciw potrzebom i możliwościom poznańskich seniorów. Rzecz jasna sam miesięcznik nie ma bezpośredniego wpływu na gospodarowanie czasem przez seniorów – jednak widać, że samorząd zatroszczył się również o promocyjny aspekt polityki senioralnej i dostosował formę komunikacji do grupy odbiorców.

2. Animator Senioralny – to projekt skierowany do przejawiających inicjatywę organizacyjną seniorów oraz grup tworzących kluby seniora. Jego zadaniem jest wspieranie inicjatyw organicznych oraz budowanie i koordynowanie współpracy między nimi a CIS (*Animator...*). Jak wskazują same animatorki „Inicjatywa powstała z potrzeby wsparcia Klubów Seniora zgłaszanej przez samych klubowiczów i wskazanych przez nich wyzwań związanych z chęcią rozwoju, poszerzania oferty, docierania do nowych członków i swobodnego działania oraz rozwiązywania bieżących zagadnień” (*Rusza...*).

Istotnym jest aby zaznaczyć, że w Poznaniu działa 78 klubów seniora, które koordynują swoją pracę za pomocą CIS. Aktywnie uczestniczą też w programach wspierających ich działalność – w projekcie mikrograntów, do wysokości 1 500 złotych, w 2019 roku dofinansowano 25 projektów. Celem „Mikrograntów dla Seniora” jest organizacja wydarzeń kulturalnych, szkoleń, zajęć twórczych, czy spotkań o charakterze towarzyskim. Wartościowym zakresem, jaki obejmuje program są również twórcze spotkania z dziećmi i młodzieżą – niewątpliwie ten wymiar sprzyjać może pielęgnowaniu i rozwijaniu więzi społecznych, międzypokoleniowych.

3. Impreza „Senioralni Poznań” – kolejna inicjatywa CIS obejmuje swoim zakresem szereg otwartych spotkań w formie wykładów, seminariów, warsztatów twórczych, czy koncertów organizowanych corocznie jesienią. Partnerami w organizacji wydarzenia są instytucje miejskie, uczelnie wyższe, czy organizacje pozarządowe. W samym 2019 roku impreza trwała 6 tygodni i objęła ponad 180 wydarzeń adresowanych specjalnie dla najstarszych mieszkańców miasta. Wśród proponowanych aktywności wskazać można m.in. wycieczki po po-

znańskich muzeach, spotkania z pracownikami służb medycznych, Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Urzędu Miasta Poznania (UMP). Zorganizowano również warsztaty dziergania, rękodzieła czy pisania poezji.

Generalnie zakres tematyczny ocenić należy jako bardzo bogaty a jednocześnie zróżnicowany – wpływ imprezy przekłada się nie tylko na bieżące zagospodarowanie czasu seniorów, ale również aktywizację różnych obszarów przedmiotowych, czy wskazanie możliwości, o których wcześniej mogli nie wiedzieć. Projekt realizuje zatem zarówno cel bezpośredniego rezultatu, jak i odłożonego w czasie.

4. Targi VIVA Seniorzy! – wydarzenie odbywające się na terenie Międzynarodowych Targów Poznańskich, które stanowi integralną część imprezy „Senioralni Poznań”, lecz jest charakterystyczne ze względu na oryginalną formę i miejsce przeprowadzenia. Składa się z wielu bloków tematycznych, począwszy od konferencji ogólnych, przez aktywność fizyczną, kwestie zdrowotne, rozwój i wiedzę oraz otoczeniu w jakim żyją seniorzy (zagadnienia z edycji 2019).

Targi są ciekawym przykładem współpracy jednostek samorządu terytorialnego, ponieważ realizacją zajmują się Urząd Miasta Poznania oraz Samorząd Województwa Wielkopolskiego, wspierane przez Międzynarodowe Targi Poznańskie, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej i Centrum Inicjatyw Senioralnych.

Viva Seniorzy! to również przestrzeń prezentacji firm, czy organizacji pozarządowych, które mają unikalną możliwość przedstawienia seniorom mieszkającym nie tylko w Poznaniu, oferty kierowanej do najstarszych (*O projekcie...*).

Niewątpliwie, oprócz zaprezentowania szerokiej gamy zajęć i oferty

różnorodnych podmiotów, która może owocować w przyszłości, impreza jest też okazją do spotkania z innymi rówieśnikami, budowania i podtrzymywania więzi społecznych i towarzyskich.

Należy pozytywnie ocenić działalność Miejskiej Rady Seniorów oraz Centrum Inicjatyw Senioralnych. Trzeba też zaznaczyć, że realizacja działań polityki senioralnej przez Miasto Poznań rozwija się nieprzerwanie od ponad dekady, a przyjęcie wspomnianej wcześniej Polityki Senioralnej Miasta Poznania na lata 2017-2021 tylko zintensyfikowało działania Miasta w kierunku poprawy dobrostanu seniorów. Wskazuje to na trwałość pewnych wartości w łonie Urzędu Miasta jako profesjonalnego podmiotu prowadzącego działalność na określonych kierunkach niezależnie od zmian politycznych (dot. zmiany na fotelu prezydenta Miasta w 2014 roku).

4.2. Karta Seniora – „Poznańska Złota Karta”

Karta Seniora jest specyficznym rodzajem karty miejskiej, która przyśluhuje mieszkańcom Poznania (opłacającym podatki w Mieście), którzy ukończyli 60 rok życia. Powstała z inicjatywy CIS we współpracy Poznańskiego Centrum Świadczeń (PCS) –jednostek organizacyjnych UMP. Wydawana jest w celu ułatwienia dostępu do różnego rodzaju usług i dóbr: kultury, rekreacji, sportu, wypoczynku czy oświaty, ale również oferty podmiotów komercyjnych. Łączy w sobie zatem uproszczenie w dostępie do oferty publicznej, samorządowej, jak i prywatnej. Ułatwienie dostępu polega na przyznaniu szeregu zniżek finansowych lub możliwości korzystania ze specjalnych ofert. Ustanowiona została w 2017 r. uchwałą Rady Miasta Poznania i stanowi element Polityki Senioralnej Miasta Poznania (*Karta...* 2020).

Uzyskanie Karty Seniora jest stosunkowo proste, co stanowi dodatkowe ułatwienie dla jej adresatów a zarazem oszczędza ich czas – złożenie wnio-

sku o wydanie karty i jej odbiór możliwe są w ciągu jednej wizyty w PCS. Wniosek można składać również poprzez przesłanie pocztą albo platformą ePUAP a do odbioru upoważnić osobę trzecią.

Wśród elementów oferty można wyróżnić: Muzeum Archeologiczne w Poznaniu (50% zniżki na indywidualny bilet wstępu), Teatr Nowy im. Tadeusza Łomnickiego (bilet w cenie 25 zł na dowolny spektakl), Poznańskie Ośrodki Sportu i Rekreacji (50% rabatu na lodowisko), Palmiarnię Poznańską (bilet ulgowy), Szkoła Języka Angielskiego Dziejma (15% zniżki na kurs), Pasja Szkoła Tańca (choreoterapia tańcem w cenie 60 zł/miesiąc), szereg zniżek na usługi gastronomiczne, fotograficzne, drobne naprawy domowe i sprząatanie (*Kultura...*).

Niewątpliwie Karta Seniora może odgrywać pozytywną rolę w zapobieganiu społecznemu wykluczeniu najstarszych poznaniaków, a jednocześnie pozytywnie oddziaływać na realizację zasad sprawiedliwości społecznej. Zbliża bowiem jej posiadaczy do dóbr, które odgrywają korzystną aktywizującą rolę, a w konsekwencji pozwala im spędzać czas w sposób twórczy i przyjemny. Nie bez związku pozostaje w tym wypadku również druga część nazwy karty – „Poznańska Złota Karta”, która koresponduje z metaforycznym rozumieniem podeszłego wieku jako „złotej jesieni życia”. Kartę Seniora należy zatem zakwalifikować jako narzędzie, które wpisuje się w wymiar polityki publicznej wpływającej na wymiar bezpośredniego, bieżącego korzystania z czasu, jakim dysponuje senior.

4.3. Pakiet Viva Senior!

Pakiet Viva Senior! obejmuje paletę usług oferowanych przez Miasto najstarszym jego mieszkańcom, które w założeniu mają na celu pośrednio oddziaływać na czas seniorów, poprzez możliwość jego optymalnego wykorzystania oraz zapewnienia poczucia bezpieczeństwa i stabilności. Zestaw

bezpłatnych usług ułatwiać ma również sprawne funkcjonowanie w przestrzeni miejskiej i załatwianie spraw istotnych z punktu widzenia najstarszych.

W pierwszej kolejności w Tabeli 1. zaprezentowane zostaną usługi, które bezpośrednio redukują wydatek czasowy, jaki musiałby ponieść ich adresat w sytuacji braku możliwości uzyskania wsparcia ze strony Miasta (wiersze 1-5). Elementy oferty, które bezpośrednio nie przekładają się na gospodarke czasem, ale pozytywnie oddziałują na dobrostan seniorów zostaną przedstawione w drugiej części (wiersze 6-8).

Zgłoszenia zapotrzebowania na pomoc senior w przypadku każdej usługi dokonuje telefonicznie za pomocą miejskiego *call center* – Biura POZnan*. Kontakt i może to uczynić osobiście, za pośrednictwem osoby trzeciej lub instytucji, która sprawuje nad nim opiekę.

Tablica 1.: Charakterystyka usług –Pakiet VIVA Senior!

L.p.	Nazwa usługi	Charakterystyka	Kryteria dobroci	Limity
1.	Złota Rączka	Usługa, dzięki której senior może uzyskać pomoc w przeprowadzeniu naprawy drobnych, domowych usterek, które nie wymagają pilnej interwencji ani fachowej wiedzy lub uprawnień.	Zamieszkiwanie na terenie Poznania. Ukończone 65 lat albo samotność i trudna sytuacja osobista.	2 razy w roku
2.	Mycie okien	Dzięki tej usłudze, najstarsi poznaniacy mogą uzyskać pomoc w umyciu okien w miejscu swojego zamieszkania. Świadczenie obejmuje obustronne umycie szyb, ram oraz parapetów	Zamieszkiwanie na terenie Poznania. Ukończony 80 rok życia, samotne prowadzenie gospodarstwa domowego albo zamieszkiwanie z osobą z niepełnosprawnością bądź przewlekłą chorobą.	Raz w roku

3.	Porządkowanie nagrobków bliskich seniora	Oferta dotyczy cmentarzy komunalnych Miasta Poznania, czyli nekropolii na Junikowie oraz Miłostowie a obejmuje mycie nagrobków oraz sprzątnięcie terenu wokół nich. W przypadku, gdy senior nie wie, gdzie znajduje się nagrobek bliskiej osoby, może zgłosić taką sytuację – wówczas pracownicy miejscy pomogą w ustaleniu miejsca rzeczzonego pochówku.	Ukończony 80 rok życia, samotne prowadzenie gospodarstwa domowego albo zamieszkiwanie z osobą z niepełnosprawnością bądź przewlekłą chorobą.	Raz w roku
4.	Zakupy dla seniorów	Oferta obejmuje możliwość dostarczenia seniorowi podstawowych artykułów spożywczo-przemysłowych oraz leków do domu, przy zastrzeżeniu, że koszt jednorazowy nie może przekroczyć kwoty 200 złotych. Jest to jedyny koszt, jaki pokrywa zainteresowany – sama usługa jest bezpłatna.	Zamieszkiwanie na terenie Poznania. Ukończony 60 rok życia, samotne prowadzenie gospodarstwa domowego albo zamieszkiwanie z osobą z niepełnosprawnością bądź przewlekłą chorobą	Maksymalnie 2 razy w tygodniu
5.	Taksówka dla Seniora	Projekt obejmuje bezpłatne usługi transportowe dla seniorów, którzy mają trudności w samodzielnym poruszaniu się komunikacją publiczną. Przejazdy odbywają się na zasadzie „tam i z powrotem” w granicach administracyjnych Poznania. Senior może zamówić taksówkę, którą zostanie przewieziony do urzędu, na cmentarz albo do specjalistycznej placówki medycznej na umówioną wizytę. Istotnym udogodnieniem jest możliwość skorzystania z taksówki przez osoby poruszające się na wózkach inwalidzkich albo za pomocą innego sprzętu wspomagającego motorykę ciała.	Zamieszkiwanie na terenie Poznania. Ukończony 80 rok życia albo przedział wiekowy 70-79 lat i widoczna, utrudniająca poruszanie się komunikacją publiczną niepełnosprawność, albo gospodarują samotnie albo z osobą spełniającą wcześniejsze kryterium, dysponują niskimi dochodami.	6 razy w roku nie częściej niż raz w miesiącu

6.	Książka dla Seniora	Projekt współorganizowany z Biblioteką Raczyńskich, w ramach którego seniorzy mogą wypożyczać książki, audiobooki i filmy telefonicznie, a pracownik przynosi zamówione pozycje do domu zamawiającego w każdy poniedziałek.	Zamieszkiwanie na terenie Poznania. Ukończony 60 rok życia, samotne prowadzenie gospodarstwa domowego albo utrudnione poruszanie się.	Jednorazowo czytelnik może wypożyczyć do 6 książek i 2 audiobooków na 30 dni oraz 2 filmy na 14 dni
7.	Usługa podologiczna	Mobilna usługa pielęgnacji paznokci u stóp w domu.	Zamieszkiwanie na terenie Poznania. Ukończony 75 rok życia, samotne prowadzenie gospodarstwa domowego albo z osobą spełniającą kryterium wieku.	Nie częściej niż co 2 miesiące
8.	Miejska wypożyczalnia sprzętu rehabilitacyjnego	Polega na wypożyczeniu potrzebującym sprzętu rehabilitacyjnego i ortopedycznego dostosowanego do rodzaju niepełnosprawności. Prowadzona jest we współpracy z Caritas Archidiecezji Poznańskiej.	Zamieszkiwanie na terenie Poznania. Ukończony 70 rok życia, ze szczególnym uwzględnieniem osób w trudnej sytuacji finansowej, zagrożonym wykluczeniem albo które ze względu na stan zdrowia wymagają wsparcia specjalistycznym sprzętem.	Jednorazowo na 3 miesiące

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z www.poznan.pl oraz www.bip.poznan.pl

5. Podsumowanie: wnioski, rekomendacje, ocena

Dynamika zmian społecznych współczesnego świata niewątpliwie wymaga innowacji i to nie tylko rozumianych w sposób techniczny, ale również (co nie mniej ważne) społeczny. Starzenie się społeczeństw stawia wyzwa-

nia wobec państw i ich instytucji – nie tylko w kwestii poprawy diety dla starszych, ale również w zapewnianiu godnej i pozwalającej na szczęśliwy i zasłużony życiowy odpoczynek starości. Dobrem, które posiadamy w sposób niemożliwy społecznie do wycenienia jest czas. A czas i jego użytkowanie wpływa na jakość naszego życia, na nasze samopoczucie, na sposób funkcjonowania w społeczeństwie.

Niwelowanie nierówności społecznych i wdrażanie zasad sprawiedliwości społecznej w wielu doktrynach społecznych uchodzi za kardynalne zadania państwa i jego instytucji. Również w społecznym odbiorze są to wartości cenione a ich realizacja uchodzi za wdrażanie etosu obywatelskości w życie. Z punktu widzenia zespołu badawczego, kluczowym była odpowiedź na pytanie – jakie narzędzia gospodarowania czasem, oddziaływania na jakość gospodarowania czasem mogą być skutecznymi środkami realizacji polityki senioralnej? Patrząc na problem szerzej, autorzy rozważali, czy badania nad wykorzystaniem czasu mogą prowadzić do implementacji skuteczniejszych polityk społecznych skierowanych do najstarszych obywateli? Przedmiotem analizy była polityka senioralna Miasta Poznania i jej wybrane, charakterystyczne elementy.

Działania podejmowane przez Miasto Poznań autorzy przedstawili w perspektywie trzech aspektów analizy:

- Celem polityki senioralnej jako samodzielnego wymiaru polityki społecznej jest przeciwdziałanie powstawaniu oraz niwelowanie nierówności społecznych oraz wytyczanie kierunków działań w celu urzeczywistniania zasad sprawiedliwości społecznej;
- Celem polityki senioralnej jest odpowiedź na wyzwanie wykluczenia społecznego seniorów, wywołanego erozją więzi rodzinnych, które

powoduje poszukiwanie przez seniorów nowych form samorealizacji oraz zabezpieczenia psychologicznego wobec wyzwań wynikających z podeszłego wieku;

- Działania instytucji publicznych, polityki publiczne należy postrzegać jako skierowane na osiąganie rezultatów bezpośrednich (elementy oferty aktywności bezpośrednio angażujących czas seniora) oraz pośrednich (elementy oferty optymalizujące wykorzystanie czasu seniora).

Omówione i zaprezentowane w ostatniej części artykułu działania Miasta Poznań pozwoliły na wyciągnięcie dwóch istotnych wniosków. Po pierwsze, polityka senioralna w Poznaniu ma swój wymiar praktyczny i odczuwalny w kluczowych dla najstarszych mieszkańców aspektach – pomaga w przełamywaniu barier, jakie niesie za sobą podeszły wiek, umożliwia zachowanie aktywności umysłowej i fizycznej, pozwala na podtrzymanie więzi społecznych i towarzyskich, a co za tym idzie, wpływa na zdrowie psychiczne. Pomaga również utrzymać prawidłowy standard czynności higieniczno-zdrowotnych. Drugim ważnym wnioskiem jest nieprzerwany rozwój polityki senioralnej w Poznaniu, który nie został przerwany przez zmianę polityczną, jaka zaszła w Mieście w 2014 roku. Pozwala to domniemywać o pewnej dojrzałości tutejszego Magistratu do uznania rozwoju polityki senioralnej za element nie programu polityczno-wyborczego, ale nieodłączny segment dobrej administracji i realizacji roli samorządu jako opiekuna wspólnoty, którą reprezentuje.

Autorzy zdają sobie sprawę z niedostatku przeanalizowanego materiału, gdyż przydatne w ocenie skuteczności polityki senioralnej i wdrażanych przy jej pomocy udogodnień mogłyby okazać się informacje statystyczne, dotyczące m.in. redempcji zniżek przyznanych seniorom za po-

mocą Poznańskiej Złotej Karty. Istotnym jednak jest, aby zauważyć, że paleta usług oferowanych seniorom jest stale rozwijana i dostosowywana do ich potrzeb. To dobry kierunek, którego utrzymanie należy rekomendować. Autorzy sugerują jednak, aby mając na uwadze skuteczność i efektywność działania instytucji miejskich, w tym organów doradczych, unikać działań prowadzących do rozproszenia organizacji przedsięwzięć dla najstarszych obywateli Poznania. Należy mieć tutaj przede wszystkim na uwadze ewentualne rozdrobnienie administracyjne – część projektów realizowana w większości przez Poznańskie Centrum Świadczeń, część w większości przez Centrum Inicjatyw Senioralnych. CIS istnieje na tyle długo, że zdążyło się już osadzić w świadomości mieszkańców miasta i warto ogniskować inicjatywy właśnie wokół tego Centrum.

Jako jeden z wniosków postulować należy rozszerzenie wsparcia psychologicznego ukierunkowanego na budowanie odporności psychologicznej na ograniczenia towarzyszące starzeniu się, gdyż jak pokazują badania ma to istotny wpływ na dobrostan osób starszych. Pokazują, że stworzenie swego rodzaju „bariery psychologicznej” pozwala ograniczyć spadek poziomu subiektywnego dobrostanu, a tym samym zmniejszać ryzyko chorób fizycznych i finalnie wydłużać długość życia (zob. Helliwell 2011, s. 289; Steptoe, Deaton, Stone 2014, s. 1-2). Jest to działanie nastawione na skutek długofalowy, ponieważ prawidłowa kondycja psychiczna najstarszych mieszkańców miasta przekładać się będzie na możliwość wykorzystania przez nich usług aktywizujących czy rekreacyjnych, a tym samym we właściwy sposób spełni postulat „złotej jesieni życia”.

Mimo pewnych zagrożeń, które mogą negatywnie oddziaływać na tempo rozwoju polityki senioralnej w Poznaniu, autorzy nie diagnozują istotnych negatywnych aspektów, które mogłyby na nią oddziaływać. Same narzędzia realizacji, jak i dokument strategiczny należy ocenić w spo-

sób pozytywny – szczególnie mając na uwadze, że częstokroć projekty zgłaszane są przez samych seniorów, czy to za pośrednictwem Rady, czy klubów seniora, czy osobiście. To dobry model prowadzenia polityki społecznej w badanym wymiarze – sam w sobie zapewnia najstarszym poczucie podmiotowości i troski.

Bibliografia:

Literatura:

- Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Poznania, *Karta Seniora – “Poznańska Złota Karta”* (2020), <https://bip.poznan.pl/bip/sprawy/karta-seniora-poznanska-zlota-karta,356216/>, 22.06.2020
- Błaszkiwicz P. (2013), *Perspektywa czasowa – inne podejście do badania satysfakcji z pracy*, <https://oditk.pl/pl/wiedza/artukul/zobacz/perspektywa-czasowa-inne-podejscie-do-badania-satysfakcji-z-pracy/>, 20.06.2020
- Boniwell I, Osin E. (2015), *Beyond time management: time use, performance and well-being*, *Organizational Psychology*, nr 3
- Bonk E., Retowski S. (2013), *Emerytura – ulga czy udreka? Postrzeganie emerytury na przykładzie słuchaczy Uniwersytetów Trzeciego Wieku*, *Gerontologia Polska*, nr 1
- Centrum Inicjatyw Senioralnych, *Animator Senioralny*, <https://centrumis.pl/animator-senioralny.html>, 22.06.2020
- Centrum Inicjatyw Senioralnych, *Miejska Rada Seniorów*, <https://centrumis.pl/miejska-rada-seniorow.htm>, 22.06.2020
- Centrum Inicjatyw Senioralnych, *O Centrum*, <https://centrumis.pl/o-centrum2.html>, 22.06.2020
- Centrum Inicjatyw Senioralnych, *O projekcie*, <https://centrumis.pl/o-projekcie.html>, 22.06.2020
- Centrum Inicjatyw Senioralnych, *Osoby w wieku senioralnym. Polityka senioralna w Poznaniu*, https://badam.poznan.pl/2019/imy-i-nasze-zycie/02_seniorzy/polityka-senioralna-w-poznaniu/, 22.06.2020
- Centrum Inicjatyw Senioralnych, *Rusza projekt dedykowany Klubom Senior – „Animator senioralny”*, <https://centrumis.pl/rusza-projekt->

- dedykowany-klubom-seniora-animator-senioralny1.html, 22.06.2020
- Centrum Inicjatyw Senioralnych, *Senioralny Poznań i Tytka Seniora*,
<https://centrumis.pl/senioralny-poznan-tytka-seniora.html>, 22.06.2020
- Cosco T. D., Howe K., Brayne C. (2017), *Healthy ageing, resilience and wellbeing*, *Epidemiology and Psychiatric Sciences*, nr 26
- Davies E., Mackenzie J. P. (2002), *Time is of the essence: Social theory of time and its implications for LIS research*, FIMS Presentations, nr 26
- Duncan E. (2008), *Time Perspective and Correlates of Wellbeing*, *Time&Society*, nr 1,
https://www.academia.edu/22177378/Time_Perspective_and_Correlates_of_Wellbeing?e_mai_work_card=view-paper, 20.06.2020
- Eurostat (2020), *Average number of usual weekly hours of work in main job...*,
<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>,
 20.06.2020
- Fitzpatrick T. (2004), *Social Policy and Time*,
<https://core.ac.uk/download/pdf/97951.pdf>, 20.06.2020
- Goodman R. E., Rice J. M., Bittman M., Saunders P. (2005), *The Time-Pressure Illusion: Discretionary Time vs. Free Time*, *Social Indicators Research*, nr 73
- Górny M. (2018), *The importance of work in human life and development. The consequences of unemployment*, *Refleksje*, nr 18
- Gregory L. (2015), *Trading Time. Can exchange lead to social change?*, Policy Press, Bristol
- Helliwell F. J. (2011), *How can subjective well-being be improved?*,
https://www.researchgate.net/publication/233401595_How_Can_Subjective_Well-being_Be_Improved, 23.03.2020
- Koperski Łukasz (2017), *Poznań – miasto przyjazne seniorom?*, *Polityka*

- Senioralna, nr 3, 22.06.2020
- Kowalska B. (2013), *Kobiety, rozwój, obywatelstwo w Haszymidzkim Królestwie Jordanii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków
- Ortuño E. C. Victor, Paixão Maria Paula, Janeiro Isabel Nunes (2017), *Qualitative and Quantitative Trends in the Assessment of Subjective Temporality* [w:] Kostić A., Chadde D. (red.), *Time Perspective: Theory and Practice*, Palgrave MacMillan
- Poznan.pl, *Kultura, sztuka, rozrywka*, <https://www.poznan.pl/mim/main/aktualny-katalog-ulg-i-znizek,p,41361,41445.html>, 22.06.2020
- Royal College of Psychiatrists, *Depresja u mężczyzn: główne fakty*, <https://www.rcpsych.ac.uk/mental-health/translations/polish/depression-in-men-key-facts>, 20.06.2020
- Stephoe A., Deaton A., Stone A. A. (2014), *Subjective wellbeing, health, and ageing*, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4339610/>, 03.02.2020
- Stolarski M., Matthews G., Postek S., Zimbardo P. G., Bitner J. (2013), *How we feel is a matter of time: relationships between time perspectives and mood*, Journal of Happiness Studies: An Interdisciplinary Forum of Subjective Well-Being, nr 4
- Stolarski M., Nowotny Helga H. (1992), *Time and Social Theory*, Time & Society, nr 3
- Zespół ds. polityki senioralnej na lata 2017-2021 (2017), *Polityka Senioralna Miasta Poznania na lata 2017-2021*, <http://mrs.poznan.pl/wp-content/uploads/2018/05/Polityka-Senioralna-Miasta-Poznania-na-lata-2017-2021-k.2.pdf>, 22.06.2020
- Zimbardo G. P., Boyd J. N. (1999), *Putting Time in Perspective: A Valid, Reliable Individual-Differences Metric*, Journal of Personality and Social Psychology, nr 6